

ਇਨਕਲਾਬ ਜਿੰਦਾਬਾਦ

[ਪਰਦਾ ਉੱਠਣ 'ਤੇ ਇਕ ਬੁੱਢਾ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
ਉਹਦੇ ਪੈਰੀਂ ਬੇੜੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ
ਹਨ। ਉਹਨੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਚਾਦਰ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੌਲੇ-ਹੌਲੇ
ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।]

ਇਕ : ਇਹ ਬਾਬਾ ਤੁਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਹਾ ਏ।

ਦੋ : ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਜੰਜੀਰਾਂ ਨੇ।

ਇਕ : ਬਾਬੇ ਦੇ ਹੱਥ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਨੇ।

ਦੋ : ਬਾਬੇ ਨੇ ਕੋਈ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ ਏ।

ਇਕ : ਕੋਈ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਏ।

ਬਾਬਾ : ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ...ਮੈਂ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ...ਚੋਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਨੇ...ਕਤਲ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇੜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਨੇ।

ਇਕ : ਪਰ ਤੂੰ ਹੈ ਕੌਣ ?

ਦੋ : ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਏ ?

ਬਾਬਾ : ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ...ਮੈਨੂੰ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਆਏ ਗੋਰੇ
ਨੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਇਕ : ਤੇਰੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਗੋਰੇ ਕਿੰਨੇ ਨੇ ?

ਬਾਬਾ : ਡੇਢ ਲੱਖ।

ਦੋ : ਤੇਰੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਕਿੰਨੇ ਨੇ ?

ਬਾਬਾ : ਤੀਹ ਕਰੋੜ।

ਇਕ : ਤੀਹ ਕਰੋੜ ਬੰਦੇ ਕਿ ਭੇਡਾਂ ?

ਦੋ : ਤੀਹ ਕਰੋੜ ਬੰਦੇ ਕਿ ਚੂਹੇ ?

ਇਕ : ਤੀਹ ਕਰੋੜ ਬੰਦੇ ਕਿ ਮੱਛਰ।

ਦੋ : ਤੀਹ ਕਰੋੜ ਬੰਦੇ ਕਿ ਮੱਖੀਆਂ ?

ਬਾਬਾ : ਨਹੀਂ, ਤੀਹ ਕਰੋੜ ਬੰਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਠ ਕਰੋੜ ਬਾਹਵਾਂ ਨੇ...
ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਭੇਡਾਂ ਨਹੀਂ, ਚੂਹੇ ਨਹੀਂ, ਮੱਖੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਮੱਛਰ ਨਹੀਂ,
ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ

ਮੈਂ ਇਥੇ ਸੁਣਾਉਣ ਆਇਆ ਹਾਂ...ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ...
(ਵਕਫ਼ਾ) ਸੰਨ 1926, ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੰਗਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪੂੜ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਸਾਇਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਭੇਜਿਆ, ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਵੀ ਇਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗਿਆ,
ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਇਹਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ ਤੇ 'ਸਾਇਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਗੋ ਬੈਕ', 'ਸਾਇਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਾਪਸ ਜਾਏ' ਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ
ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਾਰਾ ਆਕਾਸ਼ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ
ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪੁੱਜਿਆ।

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਸਾਇਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗੋ ਬੈਕ...ਸਾਇਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗੋ ਬੈਕ...

*(ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੀਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵੀ
ਰਲਵੀਆਂ ਮਿਲਵੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।)*

ਇਕ : ਸੁਣੋ ਸੁਣੋ...ਹੁਕਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਖਲਕਤ ਖੁਦਾ ਦੀ...ਸਾਰਿਆਂ
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੜਕਵੀਂ ਖਬਰਦਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ
ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਢੰਡੋਰਨੁਮਾ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਧ ਜਾਣ
ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਅਮਨ ਭੰਗ ਹੋ ਗਿਆ।

ਢੰਡੋਰਾ ਨੁਮਾ : ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਧ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਅਮਨ ਭੰਗ ਹੋ
ਗਿਆ ਹੈ...ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਲਸੇ ਜਲੂਸਾਂ 'ਤੇ
ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ : (ਇਕ ਆਵਾਜ਼) ਜਲਸੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣਾ ਸਾਡਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੱਕ
ਹੈ...ਸਾਡੇ ਹੱਕ ਖੋਹੇ ਜਾਣ...ਕੀ ਅਸੀਂ ਚੁੱਪ ਰਹੀਏ ?

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ : (ਬਾਕੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ) ਸਾਇਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ—ਗੋ ਬੈਕ।

ਬਾਕੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਸਾਇਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ—ਗੋ ਬੈਕ।

ਢੰਡੋਰਾ ਨੁਮਾ : ਭੀੜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਿੰਡਰ ਜਾਏ ਨਹੀਂ ਤਾਂ
ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗੀ।

ਭੀੜ : ਸਾਇਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ—ਗੋ ਬੈਕ।

*(ਭੀੜ ਉੱਤੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ, ਨਾਅਰਿਆਂ
ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਸੀਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ
ਸਾਰੀਆਂ ਰਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੂਬ ਸ਼ੌਰ ਪੈਂਦਾ ਏ ਤੇ ਫੇਰ
ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਬੜੀ ਆਕੜ
ਨਾਲ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)*

ਸਿਪਾਹੀ : ਵੱਡਾ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਸਨ...ਇਕੋ ਲਾਠੀ ਨਾਲ
ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਆ...ਹੁਣ ਕੋਈ ਕੁਸਕ ਕੇ ਤਾਂ ਵੇਖੋ...ਬਸ ਕੰਘੀ ਕਰ

ਦਿੱਤੀ ਏ।

ਬਾਬਾ : ਓਏ ਭਲਿਆ ਲੋਕਾ ਤੂੰ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਕੰਘੀ ਕੀਤੀ ਏ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਕੀ ਮਤਲਬ ?

ਬਾਬਾ : ਤੂੰ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਏ ਕਿ ਜਿਸ ਗੋਰੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਪਿਆ ਕਰਨਾ ਏ... ਉਹਨੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਏ ?

ਸਿਪਾਹੀ : ਕੀ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਏ ? ਘਰ ਤਾਂ ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਏ।

ਬਾਬਾ : ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਏ ?

ਸਿਪਾਹੀ : ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਏ...ਹਾਂ ਇਕ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਏ...ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਮਾਰ ਏ।

ਬਾਬਾ : ਫੇਰ ਉਹਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾ ਨਾ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਇਲਾਜ ਕਿਥੋਂ ਕਰਾਵਾਂ...ਪੈਸਾ ਤੇਰਾ ਪਿਉ ਦੇਵੇਗਾ।

ਬਾਬਾ : ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਏ ਨਾ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਹਾਂ ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਏ...ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਖਾਧਿਆਂ ਬੜਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਏ।

ਬਾਬਾ : ਫੇਰ ਖੁਆ ਦੇ ਨਾ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਖੁਆ ਕਿਥੋਂ ਦੇਵਾਂ...ਪੈਸਾ ਤੇਰਾ ਪਿਉ ਦੇਵੇਗਾ ?

ਬਾਬਾ : ਬੱਲਿਆ ਤੂੰ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਏ ਕਿ ਘਰ ਤੇਰੀ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਬਿਮਾਰ ਏ...ਉਹਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਪੈਸੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਲੀੜੇ ਪਾਟੇ ਨੇ...ਨਵੇਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਤੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮਿੱਠਾ ਖਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਮਿੱਠਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਸਿਪਾਹੀ : ਲੈ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਸੋਚਾਂ...ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ ਹਾਂ...ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ...ਇਹ ਬੂਟ ਸਰਕਾਰ ਦੇ...ਇਹ ਪਤਲੂਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ, ਇਹ ਪੇਟੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ...ਇਹ ਕਮੀਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ...ਇਹ ਸੀਟੀ (ਵਜਾ ਕੇ) ਇਹ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ।

ਬਾਬਾ : ਤੇ ਤੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਏ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਹਾਂ, ਜੇ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਦਾ ਜੂਠਾ ਵੀ ਖਾ ਸਕਦਾ ਅਾਂ।

ਬਾਬਾ : ਤੇ ਜੇ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ, ਤੂੰ ਬੁੱਕਿਆ ਚੱਟ ਵੀ ਸਕਦਾ ਏ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਓਏ ਬਾਬਾ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਐਵੇਂ ਭੰਬਲ-ਭੂਸਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾ...ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਨੇ।

ਬਾਬਾ : ਹਾਂ ਬੱਲਿਆ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤੇਰੀ ਸਮਝ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਹਾਲੇ ਗੋਰੇ ਦੀ ਸੀਟੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਜਾ।

(ਸਿਪਾਹੀ ਸੀਟੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਬਾ : ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੀਟੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੀ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਟੋਡੀਆਂ, ਟਾਊਟਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜਹਾਦ ਚਲਾਇਆ, ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਵੀ ਟਾਊਟ ਟੋਡੀ ਜਾਂਦਾ, ਉਥੇ-ਉਥੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ—ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ...ਹਾਏ ਹਾਏ, ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ ਹਾਏ ਹਾਏ।

(ਬਾਬਾ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਟਾਊਟ ਨੰਬਰਦਾਰ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ...ਹਾਏ ਹਾਏ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਅਮਲੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਝੂਠਾ-ਮੂਠਾ ਐਕਸ਼ਨ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਅਮਲੀ ਪਿੱਛੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਲਾਗੇ ਠਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ।)

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਉਏ ਸੌਹਰੀ ਦਿਆ ਮਾਰਦਾ ਈ ਛਿੱਤਰ...ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰਾ ਈ ਦਿੱਤਾ ਈ ?

ਅਮਲੀ : ਤੈਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ ਚਲਾਇਆ ਸੀ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਕੀ ਬਕਦਾ ਏਂ ?

ਅਮਲੀ : ਠੀਕ ਬਕਦਾ ਹਾਂ...ਮੁੰਡੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ—ਇਸ ਬੰਬ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਾਕਤ ਏ...ਅਸਾਂ ਭਜਾ ਦੇਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਿਆਂ ਨੂੰ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ?

ਅਮਲੀ : ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਯਾਰ ਨੇ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਮੇਰੇ ਕਿਹੜੇ ਯਾਰ ਨੇ ?

ਅਮਲੀ : ਜਿਹੜੇ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਆਏ ਹੋਏ ਨੇ...ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੂਥੀਆਂ ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਥੱਲੇ ਵਾਂਗੂੰ ਲਾਲ ਨੇ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਉਏ ਉਹ ਨਹੀਂ ਭੱਜਣ ਲੱਗੇ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਏ...ਜੇ ਸੂਰਜ ਇਕ ਵਾਰੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ...ਫਿਰ ਲਹਿੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਅਮਲੀ : ਜੇ ਲਹਿਣ ਲੱਗੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਫੜ ਲੈਣਗੇ ?

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ...ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਵੇਂ ਹੀ ਡਰਦਾ...ਅੱਛਾ, ਇਹ ਦੱਸ ਮੁੰਡੇ ਸੱਥ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਸੀ ?

ਅਮਲੀ : ਉਹ ਮੈਂ ਫੇਰ ਦੱਸ...ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਦੇ ?

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਰੁਪਈਆ...ਕਾਹਦਾ ਰੁਪਈਆ।

ਅਮਲੀ : ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਦਾ...ਹੋਰ ਕਾਹਦਾ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਦਾ..ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰੁਪਈਆ ਦੇਵਾਂ ?
 ਅਮਲੀ : ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ।
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਮੈਂ ਕਿਸ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ।
 ਅਮਲੀ : ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਏ...ਤੂੰ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲੋਂ ਲੈਂਦਾ ਏ...ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਰੁਪਈਆ।
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਜਾ ਜਾ...ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈਗਾ ਕੋਈ ਰੁਪਈਆ।
 ਅਮਲੀ : ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ?
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਨਹੀਂ।
 ਅਮਲੀ : ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ?
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਨਹੀਂ।
 ਅਮਲੀ : ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ ਹਾਏ ਹਾਏ...ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ ਹਾਏ ਹਾਏ।
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਲੈ ਉਏ ਠਹਿਰ ਉਏ...ਲੈ ਫੜ ਆਨਾ ਈ।
 ਅਮਲੀ : ਆਨਾ ਨਹੀਂ...ਇਕ ਆਨਾ ਹੋਰ ਦੇ।
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਫੇਰ ਆਖੇਂਗਾ...ਇਕ ਆਨਾ ਹੋਰ ਦੇ...ਇਕ ਆਨਾ ਹੋਰ ਦੇ...ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਨੇ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਰਹਾਂ...ਜਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਆਨਾ।
 ਅਮਲੀ : ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ?
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਨਹੀਂ।
 ਅਮਲੀ : ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ ਹਾਏ ਹਾਏ...ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ ਹਾਏ ਹਾਏ।
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਲੈ ਉਏ ਫੜ...ਅੱਛਾ ਇਹ ਦੱਸ ਹੁਣ...ਮੁੰਡੇ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੀ।
 ਅਮਲੀ : ਮੁੰਡੇ ਆਖਦੇ ਸੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਾਊਟਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ...ਇਹ ਭਲਾ ਟਾਊਟ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਆ ?
 ਅਮਲੀ : ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਈ...ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਟੱਟੂ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਓਏ ਜਾ ਐਵੇਂ ਜਭਲੀਆਂ ਨਾ ਮਾਰ...ਇਹ ਦੱਸ ਹੋਰ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੀ।
 ਅਮਲੀ : ਬੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੀ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ...ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ।
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਉਏ, ਉਹ ਮੂਰਖ ਨੇ।
 ਅਮਲੀ : ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਨੇ...ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਏ ਭਗਤ ਸਿੰਘ।
 ਨੰਬਰਦਾਰ : ਉਏ ਕਿਹੜਾ ਭਗਤ ਸਿੰਘ...ਕਿਸਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਖਾਨਦਾਨ ਹੀ ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਏ...ਉਹਦਾ ਦਾਦਾ ਮੂਰਖ ਸੀ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਇੱਟ-ਖੜਕਾ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਉਹਦਾ

ਅਸਰ ਉਹਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਹੋਇਆ...ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਠੋਹਕਰਾਂ ਪਿਆ ਖਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਉਹਦੀ ਵਹੁਟੀ ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਾਚੀ ਏ...ਇਥੇ ਅੱਡੀਆਂ ਰਗੜ ਰਗੜ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੀ ਏ।

ਅਮਲੀ : ਉਹ ਤੇ ਅੱਡੀਆਂ ਰਗੜ-ਰਗੜ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੀ ਏ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਗੋਡੇ ਰਗੜ-ਰਗੜ ਕੇ ਤਸੀਲੋਂ ਧੋਲੇ ਦਾ ਅਫਸਰ ਆ ਜਾਏ...ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਤਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਰਿਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ਏ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਕੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ?

ਅਮਲੀ : ਇਹ ਮੈਂ ਫੇਰ ਦੱਸੂੰ...ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਆਨਾ ਦੇ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਨਾ।

ਅਮਲੀ : ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ?

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ।

ਅਮਲੀ : ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ ਹਾਏ ਹਾਏ...ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ ਹਾਏ ਹਾਏ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਉਏ ਠਹਿਰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ...(ਆਨਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) ਅੱਛਾ, ਇਹ ਦੱਸ ਕੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ?

ਅਮਲੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗੇ ਤੇ ਛਿੰਦੇ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਕਿਹੜੇ ਛਿੰਦੇ ਨੇ।

ਅਮਲੀ : ਤੇਰੇ ਛਿੰਦੇ ਨੇ...ਹੋਰ ਕਿਹਦੇ ਛਿੰਦੇ ਨੇ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਛਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ?

ਅਮਲੀ : ਉਹਨੇ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵੀ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਏ...ਉਹਦੇ ਪਿੰਡ ਆਉਣ ਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੀ ਅੱਗ ਲਾਉਣੀ ਏ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਗਵਾ ਦੇਂਦਾ।

ਅਮਲੀ : ਓਏ, ਜੇ ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਗੱਡੀ ਚਾੜ ਦੇਣਾ ਸੀ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਗੱਡੀ ਚਾੜ ਦੇਣਾ ਸੀ...ਲੁੱਟ ਪਈ ਏ।

ਅਮਲੀ : ਲੁੱਟ ਕਾਹਦੀ ਪਈ ਏ...ਜਿਹੜੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਤੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ...ਪਰ ਇਕ ਗੱਦਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਫੇਰ

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭੇ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ... ਉਹਦੇ
ਕੋਲ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ
ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਕਸਮ ਖਾਧੀ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਕੀ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ?

ਅਮਲੀ : ਉਹ ਮੈਂ ਫੇਰ ਦੱਸਾਂਗਾ, ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਆਨਾ ਦੇ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਉਏ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਆਨਾ।

ਅਮਲੀ : ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਨਹੀਂ।

ਅਮਲੀ : (ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ ਹਾਏ ਹਾਏ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਉਏ ਲੈ...(ਆਨਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) ਇਹ ਦੱਸ ਕੀ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ?

ਅਮਲੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ,
ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਏਗਾ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਏਗਾ... ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ... ਇਹ ਦੱਸ ਛਿੰਦਾ
ਮੇਰਾ ਹੀ ਸੀ।

ਅਮਲੀ : ਨਹੀਂ, ਛਿੰਦਾ ਮੇਰਾ ਸੀ।

ਨੰਬਰਦਾਰ : ਉਏ ਭੰਨਦਾਂ ਮੈਂ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਇਹਦੀ ਲੱਤ... ਵੱਡਾ ਇਨਕਲਾਬੀ
ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਏ।

ਅਮਲੀ : ਆਪਣੇ ਛਿੰਦੇ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਏ ਤੇ ਕਿੱਦਾਂ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਏ... ਅਸੀਂ
ਵੀ ਕਸਮ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ... ਓਨਾ ਚਿਰ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਂਗੇ, ਜਿੰਨਾ
ਚਿਰ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ... ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਣੀ
ਖਾਂ ਦੀ ਸਾਲੀ ਦਾ ਸਾਕ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਿਲੇ... ਟੋਡੀ ਬੱਚਾ ਹਾਏ
ਹਾਏ...(ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਬਾ : ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ
ਦੀ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ... ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ
ਬਦਲਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਪਤਾਨ ਸਾਂਡਰਸ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ ਤੇ
ਸਾਰੇ ਭਗਦੜ ਮੱਚ ਗਈ।

*(ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੱਸਿਆ-ਨੱਸਿਆ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਲੰਘਦਾ ਹੈ।
ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ ਸੀਟੀ ਮਾਰਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
ਨੌਜਵਾਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ਥੱਲੇ ਲੁਕ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਪਾਹੀ ਹਫਿਆ ਹਫਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)*

ਬਾਬਾ : ਸੰਤਰੀ ਜੀ, ਕੀਹਨੂੰ ਭਾਲਦੇ ਓ ?

ਸਿਪਾਹੀ : ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਏ ਬਾਬਾ।

ਬਾਬਾ : ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭਾਲਦੇ ਓ ?

ਸਿਪਾਹੀ : ਬੜਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨੌਜਵਾਨ ਏ ਬਾਬਾ...ਗੋਰੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਆਇਆ ਏ ?

ਬਾਬਾ : ਸਾਹਿਬ ਮਰ ਗਿਆ ਏ ਨਾ ?

ਸਿਪਾਹੀ : ਦੁਸ਼ਟ ਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੀ ਐਸਾ ਮਾਰਿਆ ਏ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਥਾਂ 'ਤੇ ਈ ਚਿੱਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬਾਬਾ : ਜੀਂਦਾ ਰਵੇ ਪੁੱਤਰ ਮੇਰਾ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਕੌਣ ਜੀਂਦਾ ਰਵੇ।

ਬਾਬਾ : ਪੁੱਤਰ, ਮੇਰਾ ਜਿਸ ਨੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਰੜੇ ਮਾਰਿਆ, ਖੜੇ ਮਾਰਿਆ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਮੂੰਹ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਬਾਬਾ...ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੀਖਾਂ ਅੰਦਰ ਤੁੰਨ ਦਿਆਂਗਾ ?

ਬਾਬਾ : ਤੇ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਸੀਖਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਾਂ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਕਿ ਮਤਲਬ ?

ਬਾਬਾ : ਗੁਲਾਮ ਦੇਸ਼...ਜਿਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵੀ ਸੀਖਾਂ ਅੰਦਰ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਵੀ ਸੀਖਾਂ ਅੰਦਰ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ?

ਬਾਬਾ : ਜਾ ਚਲਿਆ ਜਾ...ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਜੇ ਤੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੀਖਾਂ ਕਿਉਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ?

(ਸਿਪਾਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਨੌਜਵਾਨ : ਬਾਬਾ ਜੀ...ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ।

ਬਾਬਾ : ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ?

ਨੌਜਵਾਨ : ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਚਾਦਰ ਦੇਣ ਦਾ।

ਬਾਬਾ : ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਓਪਰਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ...ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ ?

ਨੌਜਵਾਨ : ਵੇਖੀਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਪਰ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਏ ?

ਬਾਬਾ : ਕਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ...ਪਰ ਹੁਣ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਏ...ਪਰ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਦਿਲੋਂ ਟੀਸ ਜ਼ਰੂਰ ਉੱਠਦੀ ਏ ਕਿ ਇਹ ਜੰਜੀਰਾਂ ਕਦੋਂ ਟੁੱਟਣਗੀਆਂ... ਕੀ ਤੂੰ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਰੜੇ ਮਾਰਿਆ, ਖੜੇ ਮਾਰਿਆ ਏ।

ਨੌਜਵਾਨ : ਨਹੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ...ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਏ...ਸਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਤਾਂ ਏਨਾ ਹੀ ਕੰਮ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੇ

ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਈਏ...ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ
ਫਖਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ
ਮੌਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਏ।

ਬਾਬਾ : ਜੀਉਂਦੇ ਰਹੋ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰੋ...ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ਕਿ
ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਖੂਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ
ਦੂਰ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਇਹ ਜੰਜੀਰਾਂ ਟੁੱਟਣਗੀਆਂ।

(ਪਿੱਛੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਸੀਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ
ਨੌਜਵਾਨ ਦੌੜ ਜਾਂਦਾ ਏ।)

ਬਾਬਾ : ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ
ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ ਤੇ
ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ...ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ...ਇਕ
ਪਾਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸਨ...ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ
ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀ ਸਨ...ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਸ਼ਾਂਤੀ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ’।

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਨਤੀ,
ਮਾਨਤੀ, ਮਾਨਤੀ

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ—ਸ਼ਾਂਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਨਿਆਰਾ ਹੈ

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਸਾਨੂੰ ਲਾਲ ਰੰਗ ਪਿਆਰਾ ਹੈ

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਜੁਗਾੜੀ ਦਾ

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਲਾਲ ਰੰਗ ਮੁਕਤੀ ਦਾ

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ

ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਫੇਰ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ।

ਲਾਡਰ ਇਰਵਿਨ ਵਲੈਂਡੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਨੱਸੇ

ਆਏ...ਕੌਮ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਜੇ ਭਗਤ

ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਨਸੂਖ ਹੋਵੇ...ਗਾਂਧੀ

ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਜ਼ਿਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਕਰਾਂਗਾ, ਜੇ

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕਹੇ ਕਿ ਉਹਨੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟ ਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ—ਭਗਤ

ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ

ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਕਹਿ ਭੇਜਿਆ—‘ਗਾਂਧੀ ਜੀ, ਇਨਕਲਾਬੀ

ਮਾਫੀਆਂ ਮੰਗ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।’

23 ਮਾਰਚ 1931 ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਰਾਜਗੁਰੂ,
ਸੁਖਦੇਵ ਅਤੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗ ਗਈ—ਕਾਨੂੰਨ ਫੇਰ
ਹੋਇਆ।

(ਸਿਪਾਹੀ ਹੱਸਦਾ-ਹੱਸਦਾ ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਸਿਪਾਹੀ : ਵੇਖਿਆ ਬਾਬਾ...ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਫਾਂਸੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ...
ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੁੱ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ?

ਬਾਬਾ : ਤੂੰ ਕਹਿੰਨਾ ਏਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੁੱ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ...ਜਾਹ ਜਾ ਕੇ
ਸੁਣ ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ...ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ...
ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਗੀਤ ਏ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀਰ ਵਿਆਹੁਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ
ਭੈਣਾਂ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੱਲ੍ਹ ਜਿਹੜੇ ਤਿੰਨ
ਪੁੱਤਰ ਮੌਤ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਸਿਰਫ
ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਾਈਆਂ, ਸਗੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੱਚੇ-ਬੱਚੇ ਨੇ ਗਾਈਆਂ
ਹਨ।

ਘੋੜੀ : ਆਵੇ ਨੀ ਭੈਣੋਂ ਰਲ ਗਾਵੀਏ ਘੋੜੀਆਂ
ਜੰਝ ਤੇ ਹੋਈ ਏ ਤਿਆਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਮੌਤ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਰਨਾਵਣ ਚੱਲਿਆ
ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਰਦਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਵਾਲਾ ਖਾਰਾ ਬਣਾ ਕੇ
ਬੈਠਾ ਤੂੰ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਭਰ ਨਾਹਵੇ ਘੋੜੀ
ਲਹੂ ਦੀ ਰੱਤੀ ਮੋਹਲੀ ਧਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਟੋਲੀ ਵਾਲਾ ਮੁਕਟ ਬਣਾ ਕੇ
ਸਿਹਰਾ ਤੂੰ ਬੱਧਾ ਝਾਲਰਦਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਜੰਡੀ ਤੇ ਵੱਢੀ ਲਾੜੇ ਜੋਰ ਜੁਲਮ ਦੀ
ਸਬਰ ਦੀ ਮਾਰ ਤਲਵਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਰਾਜਗੁਰੂ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਰਬਾਲੇ
ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਵਿਚਕਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਵਾਗ ਫੜਾਈ ਤੈਥੋਂ ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਲੈਣੀ
ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਰੱਖਿਆ ਉਧਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇਰਾ ਬਣਿਆ ਏ ਸਾਂਝੂ
ਢੁੱਕੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕੋ ਵਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਪੈਂਤੀ ਕਰੋੜ ਤੇਰੇ ਜਾਂਝੀ ਵੇ ਲਾੜਿਆ

ਕਈ ਪੈਦਲ ਤੇ ਕਈ ਸਵਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਕਾਲੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਪਾ ਕੇ ਜੰਝ ਜੁ ਤੁਰ ਪਈ
'ਤਾਇਰ' ਵੀ ਹੋਇਆ ਏ ਤਿਆਰ ਵੇ ਹਾਂ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਬਾਬਾ ਜੀ...ਜੇ 35 ਕਰੋੜ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਜਾੜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ...ਮੈਂ ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

(ਪੇਟੀ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਬਾ : ਜੇ ਬੱਲਿਆ ਤੂੰ ਵੀ ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਤਾਂ
ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਵਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ
ਚੁੰਮਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਅਜਾਈ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਇਕ ਜੰਜੀਰ ਟੁੱਟ ਗਈ ਏ। (ਇਕ ਜੰਜੀਰ ਥੱਲੇ ਡਿੱਗਣ ਦਾ ਅਭਿਨੈ
ਕਰਦਾ ਹੈ।) ਤੇ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ
ਹੋਇਆ, ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਸਦੀਆਂ ਬਾਅਦ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ, ਮੇਰੇ ਪੈਰ
ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ...ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਬੰਗਾਲ ਟੋਟੇ-
ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਪੰਜਾਬ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ, ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਖਾਂ
ਧੀਆਂ ਦੇ ਸੁਹਾਗ ਲੁੱਟੇ ਗਏ, ਮੇਰੇ ਲੱਖਾਂ ਬੱਚੇ ਯਤੀਮ ਹੋ ਗਏ...ਤੇ
ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਉਸਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਲੱਗ ਗਏ...ਨਵੇਂ-
ਨਵੇਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਬਿਜਲੀ ਘਰ ਬਣ ਗਏ, ਡੈਮ
ਬਣ ਗਏ...ਪਰ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਵਕਤ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ
ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਜ਼ਰੂਰ ਏ...ਮੇਰੇ ਗਰੀਬ,
ਹੋਰ ਗਰੀਬ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਅਮੀਰ, ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਹੁੰਦੇ ਗਏ...ਮੇਰੇ
ਗਰੀਬ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਰੋਟੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ, ਜਦੋਂ
ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਵੀ ਬਿਸਕੁਟਾਂ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਫੇਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ
ਸਵਾਲ ਦਰ ਸਵਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

(ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਰੀਗਰ
ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਕਿਸਾਨ : ਮੈਂ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਹਾਂ...ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ...ਉਹ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਮੇਰੇ
ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਕਿਉਂ ਨੇ...ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਭੁੱਖੇ ਕਿਉਂ ਨੇ ?

ਮਜ਼ਦੂਰ : ਮੈਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਾਂ...ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ
ਬਣੀਆਂ ਨੇ...ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇੱਟੇ ਢੋ-ਢੋ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਨੇ...
ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛੱਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ...ਮੈਂ ਬੇਘਰਾ ਕਿਉਂ ਹਾਂ ?

ਕਾਰੀਗਰ : ਮੈਂ ਇਕ ਕਾਰੀਗਰ ਹਾਂ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਕੱਪੜਾ ਬਣਦਾ

ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ
ਕੱਪੜਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ...ਮੈਂ ਨੰਗਾ ਕਿਉਂ ਹਾਂ ?

*(ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।
ਬਾਬਾ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ।)*

ਬਾਬਾ : (ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ) ਮੈਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਪੁੱਤਰੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਿਸਾਨ ਏਨਾ ਅੰਨ
ਪੈਦਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਭੁੱਖਾ ਕਿਉਂ ਏ...ਮੇਰੇ ਗਰੀਬ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛੱਤ ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ...ਮੇਰਾ ਕਾਰੀਗਰ ਨੰਗਾ ਕਿਉਂ ਏ ? ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰੋ...ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀਆਂ
ਜ਼ਿੰਜੀਰਾਂ ਤੋੜੀਆਂ...ਮੈਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ...ਪਰ ਆਪਣੇ
ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਲਾਇਆ
ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਭੁੱਲ ਗਏ ।

ਇਕੱਠੇ : ਇਨਕਲਾਬ ?

ਬਾਬਾ : ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬ...ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ
ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਮਿਲੇ...ਕੱਪੜਾ ਮਿਲੇ...ਮਕਾਨ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਇਨਕਲਾਬ
ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੋ...ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ
ਉੱਚਾ ਕਰੋ—ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ।

(ਨਾਅਰੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਪਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।)

ਸਮਾਪਤ